

fakadó munkája nélkül a társadalmilag kívánatos pedagógiai követelményeket valóra váltani nem lehet.

Mindezek alapján az évforduló eseménysorozatát nem tekinthetjük csupán a hálás utókor tisztelgésének egy nagyívű életpályát befutó, kiváló alkotásokat hátrahagyó pedagógus emléke előtt. Munkásságának, életművének az évforduló kapcsán ismételten előtérbe kerülő értékei azt követelik tőlünk, hogy tanítását, mondanivalóját minél szélesebb körben és eredményesebben hasznosítsuk a mindennapok pedagógiai gyakorlatában. Úgy érzem, kötelességünk élő hagyománnyá változtatni Nagy László tanítását. Ezért örülök annak, hogy a Magyar Pedagógiai Társaság ezután minden évben Nagy László születése napján adja át emléklaplettjét azoknak a fiatal kutató pedagógusoknak, akik jelentős munkával hívják fel magukra a figyelmet.

Amikor emlékülésünket megnyitom, sok sikert kívánva az előadóknak és a hallgatóknak egyaránt, felkérem dr. Simon Gyulát, a Magyar Pedagógiai Társaság társelnökét az emléklapettek átadására.

KÖTE SÁNDOR

NAGY LÁSZLÓ ÖRÖKSÉGE

Születésének 125. évfordulóján Nagy Lászlóra, a kiváló gyermekpszichológusra, az újkori magyar pedagógia egyik úttörőjére emlékezünk. A jubileumi évforduló alkalmat kínál arra, hogy szerzteágazó és rendkívül gazdag életművét mérlegre tegyük s megkeressük benne azokat az értékeket, amelyek felhasználása segítségünkre lehet közoktatásunk és pedagógiai gondolkodásunk mai gondjainak megoldásában. Az életpálya mérlegelésénél azonban tartózkodni kívánunk a neveléstörténeti irodalmunkban még ma is fellelhető történetietlen szemlélettől; az aktualizálástól csakúgy, mint attól, hogy vizsgálatainak eredményeit a tudomány mai állása szerint mérlegeljük és értékeljük.

Életpályáját áttekintve, ránk hagyott örökségét mérlegelve, mindenekelőtt arra hívjuk fel a figyelmet, hogy Nagy László több mint negyven éven keresztül tanítóképzős tanárként dolgozott. Mint gyakorló pedagógus, heti 20–24 órában tanított, s ezenkívül ellátott akkor szokásos egyéb pedagógiai feladatokat is. Jellemzőnek tarthatjuk, hogy mindkét iskolában, ahol dolgozott, ő volt az önképzőkör tanárelnöke. Emellett az elfoglaltság mellett végzett irodalmi munkásságot, tudományos vizsgálatokat és országos jelentőségű szervezőmunkát.

Tanári munkájáról elég keveset tudunk. Az iskolák értesítőiben szereplő híradásokból, az ott közölt cikkeiből és tanítványai visszaemlékezéseiből alkothatunk képet tanári arculatáról. Tanítványai és későbbi munkatársai szerint igyekezett kialakítani „a kutató pedagógus új típusát”, mert az volt a véleménye, hogy az igazi tanító „felfedező ember”, aki kerüli a sémákat, az erőszakot, aki mer és tud kérdezni, akinek állandó intellektuális és morális örömet szerez tanítványainak szellemi és emberi gyarapodása. Ugyanakkor szigorú tárgyilagossággal kíséri saját munkáját, elemezni és értékelni tudja sikereit és botlásait, esetleges kudarcait is, mert rendelkezik a nevelőmunkához oly nélkülözhetetlen önértékelési képességgel. Ezt az emberi, tanítói maga-

tartást saját negyvenéves gyakorlatával hitelesítette, s ezzel olyan örökséget hagyott ránk, amivel jól sáfárkodni kötelességünk.

A tanítóképzés korszerűsítésének szolgálatára már mint gyermektanulmányozó szervezte meg 1908-ban a VI. kerületi állami tanítóképzőben a pedagógiai-lélektani laboratóriumot, amelynek segítségével kidolgozta a lélektani és pedagógiai oktatás átfogó reformját. A laboratórium sikeresen oldotta meg hármas feladatát; a növendékek lélektani és pedagógiai oktatásának korszerűsítését, a tanítójelöltek bevezetését a lélektani és pedagógiai kísérleti eljárásokba és a kísérleti pszichológia és pedagógia tudományos művelését. Hamarosan továbbképzési központja lett a tanítóképzős tanároknak. Az első tanfolyamok sikere alapján a minisztérium támogatásával a laboratórium bázisa lett a tanítóképzős tanárokat képző Apponyi kollégiumnak. Nemzetközi érdeklődést is kiváltott. Az 1913–14-es tanévben Ed. Claparède is meglátogatta.

Nagy Lászlónak a tanítóképzés szervezeti és tartalmi fejlesztésére irányuló törekvése a forradalmak idején érte el tetőpontját. Ekkor dolgozta ki a tanítóképzés átfogó reformtervét. Sajnálatos, hogy a pedagógusképzés mindmáig nem hasznosította kellően eredményeit és tapasztalatait.

Mint ismeretes, két nagy jelentőségű mozgalom irányításában vett részt Nagy László. 1889-ben, 31 évesen megválasztották az akkor szerveződött Magyar Tanítóképző Intézeti Tanárok Országos Egyesülete főtíkárává, majd az egyesületi közlöny, a Magyar Tanítóképző szerkesztését is rábízta. E feladatok ellátása nagy iskola és erőpróba volt számára. Itt tanulta meg a közéleti szereplés „művészetét” és etikai követelményeit. Mindig arra törekedett, hogy a tagok nyíltan cseréljenek véleményt a tanítóképzés tudományos és gyakorlati kérdéseiről, vita alapján „elvi megállapodásokra jussanak”, s az elfogadott határozatok mindig „a köztevékenység szülőttei legyenek”.

Az itt szerzett tapasztalatait hasznosította a gyermektanulmányi mozgalomban. 1931-ben bekövetkezett haláláig ő volt a társaság „ügyvivő elnöke” és folyóiratának szerkesztője. Irányításával dinamikusan fejlődött a hazai gyermektanulmányi mozgalom, és külföldön is elismerést váltott ki eredményeivel és intézményeivel; a Gyermektanulmányi Múzeum és az Új Iskola megszervezésével. A mozgalomnak, a folyóiratnak és Nagy Lászlónak ebben az időszakban szerteágazó külföldi kapcsolatai alakultak ki. Nemzetközi szereplései és tudományos eredményei alapján Európa-szerte ismertté vált a modern lélektan és pedagógia művelői körében.

Mikor 1881-ben elindult nagyívű pályáján, már érzékelhető volt a dualizmus válsága, ezen belül az Eötvös-féle liberális demokratikus közoktatáspolitikai felülvizsgálatainak igénye. A népiskolai törvény huszonöt éves évfordulója alkalmából végzett számvetés eredményeként a közoktatáspolitikai egyre inkább előtérbe állította az állam szerepének növelését a közoktatásban, s ezzel együtt a nemzetiségi lakosság magyarosítását. Ennek szolgálatában indította el a század végén nagyszabásúnak deklarált, de a szükségletekhez képest szerény iskolaépítési akcióit.

Nagy László ebben az időben egymás után közli közoktatáspolitikai írásait. Ezek közül kiemelkednek az Eötvössel és Schwarz Gyulával foglalkozók. Ekkortájt jelennek meg a tanítók egységes szervezetének megteremtését szolgáló cikkei is. Nagy jelentőségű kezdeményezése a II. Egyetemes Tanügyi Kongresszus megrendezése

1896-ban, amely alkalmat kínál a közoktatás egészének áttekintésére, a fejlesztés fő feladatainak kijelölésére.

A század végén ismerkedik meg a modern polgári reformpedagógia egyik új hajtásával, a pedológiával, amit gyermektanulmánynak fordítanak magyarra. Ez időtől kezdve a gyermektanulmány vonzaskörébe kerülve három, egymással összekapcsolódó tevékenységet végez. Tanulmányozza az új tudományos diszciplinát, a modern lélektani és pedagógiai irodalmat. Igyekszik tisztázni a gyermektanulmány tudományelméleti és módszertani kérdéseit, a pedagógiához való viszonyát, és szervezi a hazai gyermektanulmányi mozgalmat.

A gyermektanulmány hazai kibontakozását segítette a századfordulón jelentkező szellemi mozgalom. Az a második reformnemzedék, amely tudományos igényességgel szolgálta a polgári értelemben vett modern Magyarország megteremtését. Ekkor szerveződik a Társadalomtudományi Társaság, és megindul folyóirata, a Huszadik Század, a korszerű magyar tudományosság műhelye. Forradalmi átalakulás kezdődik a művészetek terén is, 1903-ban útjára indul a Nyugat, valamivel később Bartók és Kodály vezetésével az a zenei mozgalom, amely a nép zenéjét teszi meg a magyar zeneművészet alapjává. Új utakra tér a festészet is. Megalakul a Nyolcak csoportja, s velük európai rangra emelkedik a magyar piktúra. Az új művészet megjelenése – Lukács György 1911-ben adott értékelése szerint – „hadüzenet a korábbi művészetnek, értékeknek és világnézetnek”. Hasonló a rendeltetése a viszonylag szűk körű filozófia–ideológia fórumnak, a Vasárnapi Társaságnak is. A változás szükségességének gondolata, az új tudományos szemlélet megerősödése jelentkezik a publicisztikában is.

A második reformnemzedék, a polgárság és értelmiség európai tájékozottságú elemeit tömörítő mozgalom, élénken érdeklődött a közoktatás iránt, és különböző kezdeményezéseivel befolyásolni akarta a közoktatáspolitikát. Az iskoláról, nevelésről, közoktatásról folyó vita a szakfolyóiratokból átkerül a Huszadik Századba, a Nyugatba, a szociáldemokrata Szocializmusba, és hangvétele radikálisabbá válik. A Társadalomtudományi Társaság 1905-ben rendezett vitája a középiskoláról, az 1906-ban indított Társadalomtudományi Szabadiskola, a Pécsen 1907-ben megtartott szabadoktatási (felntőttoktatási) konferencia világosan jelzi ezt. Nem kevésbé azok a bátor szellemű tanulmányok, amelyek a Huszadik Században és a Szocializmusban jelentek meg olyan közoktatáspolitikai horizonttal rendelkező pedagógusok tollából, mint Zsigány Zoltán, Kunfi Zsigmond, Somogyi Béla. Nekik meghatározó szerepük volt a tanítómozgalom radikalizálódásában, a Magyarországi Tanítók Szabad Egyesületének megszervezésében és az Új Korszak című radikális közoktatási-mozgalmi lap kiadásában.

A progresszió előretörésének ellensúlyozására Csernoch János kalocsai érsek, későbbi hercegprímás vezetésével porondra lép az ecclesia militans, a harcos katolicizmus, és megélnéül a katolikus publicisztika, útjára indul a keresztényszocialista mozgalom. A századfordulón a progresszió és a klerikális reakció megütközése tapasztalható a közoktatás és pedagógia területén is.

Ebben az időben a magyar gyermektanulmány azzal az igénnyel jelentkezik, hogy a gyermekvédelemnek és általában a gyermekért megindult társadalmi mozgalomnak tudományos kifejezője legyen. Közvetlen célja a gyermek testi és lelki fejlődésének, életviszonyainak vizsgálatával előmozdítani a gyermekintézmények ésszerű berende-

zését, a gyermeket tiszteletben tartó nevelés elterjedését. Mindenekelőtt a tanítókat és szülőket akarja megtanítani a gyermek megfigyelésére és megértésére. A lelki élet fejlődésére tanítva, a pedagógia egyik világi nézőpontját terjeszti. amivel ki is váltja a klerikálisok támadását. Az 1902-ben lezajlott ún. „majompertől” kezdve a konzeratív-klerikális pedagógia mindvégig szembeszállt a gyermektanulmánnyal, mert az alapjaiban ingatta meg a tekintélyelvű pedagógiai gondolkodást.

Mindezek alapján mondhatjuk, hogy a gyermektanulmány nálunk természetes szövetséges volt a századfordulón jelentkező progresszióknak, a radikális pedagógusok mozgalmának, s nem véletlen, hogy velük együtt csatlakozott a forradalmak művelődéspolitikájához. A gyermektanulmány a radikális és szocialista pedagógusmozgalom törekvéseihez hozzáadta a modern lélektan, a gyermekismeret tudományosan megalapozott mondanivalóját.

Nagy László együttműködött a polgári radikális mozgalommal. Erre bizonyíték, hogy neve ott szerepel a pécsi szabadoktatási tanácskozás intéző bizottságának névsorában. Ezenkívül maga írja meg, hogy a gyermektanulmányi mozgalom elindításában a polgári radikális nézeteiről ismert György Aladár volt segítségére. Tudjuk, hogy a hazai gyermektanulmányi mozgalom Nagy László vezetésével rendkívül szerteágazó és eredményes munkát végzett. Az első világháború idejére az egyik legjelentékenyebb pedagógiai és közoktatási tényezővé vált, s a forradalmak idején érte el fejlődésének tetőpontját.

A hazai gyermektanulmány sokszor részesült egyoldalúan negatív megítélésben. Célszerű tehát, ha röviden utalunk azokra a sajátos vonásokra, amelyek a hazai gyermektanulmányt és főként Nagy László munkásságát jellemzik.

Mindenekelőtt arra, hogy a gyermektanulmány nálunk – mint ez a fentebb elmondottakból látható – sohasem volt egyoldalúan elméleti, tudományos mozgalom. A legszorosabban kapcsolódott a századforduló közoktatási reformtörekvéseihez. Nagy László már első gyermektanulmányi írásaiban azt emelte ki, hogy az új diszciplína még világosabbá tette oktatási rendszerünk hibáit. A közoktatás átfogó reformjának igényét – ami a tízes években általánosan elfogadott volt a pedagógusok körében – gyermektanulmányi vizsgálatokkal és érveléssel támasztotta alá. Ennek alapján a gyermektanulmány és Nagy László a forradalmak idején átfogó közoktatási reformtervet dolgozott ki. Ez a reformterv – mint már Kemény Gábor kimutatta – „Nagy László egész életművében gyökerezett, abba szervesen beletartozott”. Ennek a reformtervnek történelmi jelentősége ma már széleskörűen ismert. De mintha nem vennénk eléggé figyelembe, amikor közoktatásunk szervezetének tökéletesítésén fáradozunk.

Közismert, hogy a gyermektanulmány kezdettől szemben állt a herbarti és herbartianus pedagógiával. Mondanivalóját azzal vitatkozva fogalmazta meg. Nagy László is az új induktív vagy pozitív pedagógia megteremtését várta tőle. Számos írásában kifejtette, hogy a gyermektanulmány meghozza a pedagógia reneszánszát és a magyar pedagógiai gondolkodást kiszabadítja a német pedagógiai hatás függéséből. Kezdetben reá is jellemző a gyermektanulmány lehetőségének túlértékelése. Később azonban, vizsgálata alapján, differenciáltabban gondolkozott a gyermektanulmány és pedagógia viszonyáról. Azt vallotta, hogy a gyermektanulmány nem vállalkozhat arra, hogy a neveléstannak célelméletet adjon. Ezért a nevelés végső, szociális céljának kutatásával nem foglalkozott. Szerinte ez a szociológia feladata. Viszont részletesen vizsgálta a

közbeeső célokat, és bizonyította, hogy azokat a szociális cél és a gyermeki fejlődés fokozatainak összegegyeztetéséből kapjuk meg. Kimutatta, hogy azok pontos ismerete jelentősen befolyásolhatja a végső szociális cél elérését. A gyermektanulmány mint tényeket adó tudomány elsősorban azt mutatja meg, hogy mivé lehet nevelni a gyermeket. A nevelés lehetőségét és eszközrendszerét tárja fel. Nagy Lászlóra tehát nem jellemző a nevelési cél elhanyagolása, ami több radikális reformpedagógusnál megtalálható. Ebben a kérdésben a német kísérleti pedagógiához áll közel. Így azt mondhatjuk, a nevelés végső és közbeeső céljainak (feladatainak) összegegyeztetésében ért el új, máig figyelemre érdemes eredményeket.

Nagy László szerint a gyermektanulmány a gyermeki fejlődés sajátosságait, szakaszait, fordulópontjait tárja fel. Ezzel bocsát új és fontos ismereteket a pedagógia rendelkezésére. Ezek a tények, adatok bármely neveléstudományi rendszerbe beilleszthetők, így általában nem várható el tőlük valamely neveléstudományi rendszer megdöntése vagy új rendszer kidolgozása. De a gyermektanulmány által szolgáltatott adatok, ismeretek, összefüggések jelentősen befolyásolják a neveléstudomány fejlődését. Ennek megfelelően nem foglalkozott önálló neveléstudományi rendszer kidolgozásával. A tudomány területén a századfordulóra bekövetkezett mélyreható változások következtében már nem is volt lehetséges a korábbi értelemben vett logikailag zárt, belső ellentmondásoktól mentes, hézagatlan pedagógiai rendszer kidolgozása.

Nagy László mint gyermektanulmányozó, a gyermeklélektan szakavatott kutatója, három jelenség vizsgálatával foglalkozott: a rajz, az érdeklődés és az erkölcsi érzés fejlődésével. A tudományos kutatáshoz szükséges felkészültséget önállóan, mondhatni autodidakta úton szerezte meg. Kezdetben a gyermeklélektani megfigyelés útján indult el, ezt vette át a közvetlen elődöktől, a korai magyar gyermektanulmányozóktól. Kutatásmódszertani szempontból igen nagy jelentőségű természettudományos iskolázottsága. Módszertani arzenálja állandóan gazdagodik, fejlődik. Eredményei alapján kortársa, Ranschburg Pál olyan hivatott kutatónak tartotta, akit széles körű felkészültsége „lényegmeglátó és módszer megtaláló”, valamint „problémamegoldási képessége” tett a pszichológia, a gyermekkutatás egyik „legmerészebb ösvényteremtőjévé”. Különböző lélektani vizsgálatait összeköti a fejlődés gondolata, a genetikai szemlélet. Ez biztosítja azok szerves belső kapcsolatát.

Mint gyakorló pedagógus, lélektani kutatásaival az iskolát, a nevelést kívánta szolgálni. Számára a pedagógia valósága tette fel a kérdéseket. Ezekre kívánt megbízható tudományos választ adni, ezért vizsgálatai törvényszerűen vezettek pedagógiai kérdésekhez. A szakirodalom régen kimutatta, hogy következtetései nagyrészt a didaktika felé áramlanak. Nagy Sándor kutatásai bizonyítják, hogy az új és máig korszerű fejlődéstani didaktika alapjainak lerakásához és tantervi koncepciójához jut el. Nagy Lászlónál tehát a pedagógia nem válik a gyermektanulmány függvényévé. Ellenkezőleg, a pedagógia szolgálatában áll. Ez előnyösen különbözteti meg őt a modern lélektan, különösen pedig a pedológia szélsőséges képviselőitől.

Tanulmányai, tervezetei, javaslati sohasem csupán elméleti fejtegetések; mindig a legszorosabb kapcsolatban vannak a nevelés és oktatás gyakorlatával. Az elméletnek és gyakorlatnak ez a kölcsönös kapcsolata, dialektikus összefüggése legértékesebb, máig példamutató vonása életművének.

Nagy Lászlónak a lélektani vizsgálatok alapján levont pedagógiai következtetései a maguk idejében újak és szokatlanok voltak. Szemben álltak a korabeli iskolai gyakorlattal és pedagógiai felfogással. Ezért ellenállást váltottak ki. Következtetéseiben néha jelentkezett egyoldalúság is, ami természetesnek tekinthető, ha arra gondolunk, hogy az új mindig a régivel folytatott harcban és saját pozitívumainak erőteljes felmutatásával tör utat magának. A régi didaktikával és tantervvel szemben ő a gyermeki fejlődés sajátosságaira építkezett, ami esetenként a korábbi felfogástól eltérő, ellenkező előjelű egyoldalúságot eredményezett. Ebben az egyoldalúságban azonban benne rejlik az a felfogás – s ez máig figyelmet érdemel –, hogy a műveltségi tartalmat, ha valóban fejlesztő hatásúvá kívánjuk tenni, összhangba kell hozni a gyermeki fejlődéssel, a tanuló pszichikai sajátosságával, lehetőségeivel, adottságaival. Munkássága alapján lehetőség nyílik arra, hogy a tantervben és tanításban a tananyagcentrikus és gyermekcentrikus szemlélet egyoldalúságait egyaránt és valóban meghaladjuk.

Lélektani vizsgálatokkal támasztotta alá, hogy a nevelésben és oktatásban kerülni kell a sablonosságot, a formalizmust. Bz vezette el az egyéni oktatás követelményének és munkaiskola koncepciójának megfogalmazásához. Kifejtette, hogy bármely oktatási és nevelési módszer akkor vezet sikerre, ha „az egyéni erőkhöz alkalmazkodik”. Bz nagy jelentőségű követelmény, hiszen tudjuk, hogy a korabeli iskola általános sémákat követett, kész formulák betanulásával terhelte növendékeit, tökéletességet követelt tőlük. Mélyen elgondolkoztató az a megállapítása, hogy a tökéletesség erőszakolása a sablonok uralmához vezet, s a természetes fejlődés mesterséges megakadályozását eredményezi. Az egyéni oktatás előtérbe állítása és sokoldalú lélektani indokolása összecseng azzal a mai törekvéssel, amit az oktatás individualizálásának nevezünk.

Gyermeklélektani vizsgálatai alapján és a modern reformiskolai törekvések ismeretében az általa legáltalánosabb vonásaiban megrajzolt korszerű iskola külső és belső szervezetében igazodik a gyermek fejlődéstörvényeihez. Benne helyet kap az aktivitás, a kézi tevékenység és az önálló tárgyként jelentkező kézimunka. Ennek a munkaiskolának azonban legfőbb jellemzője az alkotó munka gondolata. Nagy László sajátos munkaiskolai koncepciója az alkotó munka gondolatából indul ki, az alkotó munka a tanítás egészében uralkodó metodikai alapelv, s benne helyet kap a termelésre vonatkozó ismeretkör is. Ez a munkaiskolai felfogás magában foglalja a cselekvő és szóbeli tanítás, a szabad és kötött foglalkozás, az alkotás és receptivitás ellentmondásának feloldási lehetőségét. Az alkotás gondolatának előtérbe állítása a maga idejében korszakos jelentőségű, s közvetlen előzménye annak, amit ma kreativitásnak nevezünk.

A Nagy László által körvonalazott munkaiskola természetes helye a tehetség kiválasztásának, a tehetség nevelésének és a pályaválasztás előkészítésének is. Olyan műhely, amelyben teret kapnak a gyermekek egyéni adottságai, s mindenki elérheti lehetőségeinek, adottságainak kiteljesedését. Az iskola így a maga eszközeivel végső soron a társadalmi mobilitást, a fejlődést szolgálja.

Nagy László nagyívű életpályáját a külső mozgalmasság és a belső változások egyaránt jellemzik. Ez a belső változatosság azonban szilárd alapra épül. A vizsgálatba vett témákat szilárd szemléleti belső egység köti össze. Ennek a szilárd belső egységnek alapja az a már pályája kezdetén világosan jelentkező és tudatosan vállalt cél,

hogy a közoktatás szervezetét, az iskola belső rendjét, pedagógiai berendezkedését átfogóan és radikálisan reformálja. Ez a felismerés végigkísérte és mondhatni meghatározta egész munkásságát. Kemény Gáborral állíthatjuk, hogy a pedagógiában már fiatalon megtalálta a maga helyét; *küldetése alapján lett nevelésújító, és az eszménykutató pedagógiával szemben lerakta az útmutató pedagógia alapjait.*

Örökségről szólva befejezésül Imre Sándort idézhetjük, aki közvetlenül halála után megállapította, hogy tanító, kutató és szervező munkájában soha nem a dicsőséget és népszerűséget, az anyagi hasznot kereste. Minden munkájában érvényesült emberi minősége. Életét szolgálatnak tekintette, s a megrázkódtatások, rosszindulatú támadások és háttérbe szorítás ellenére példás következetességgel élte végig. Ennek a példás életnek a követése szép feladat minden mai pedagógus számára.

NAGY SÁNDOR

AZ OKTATÁSELMÉLET ÚJ IRÁNYAI NAGY LÁSZLÓ PEDAGÓGIÁJÁBAN

Egy rövidebb szabott referátum keretében csak néhány jellemző sajátosságát lehet szóba hozni annak a nagyszabású didaktikai koncepciónak, amely Nagy László pedagógiájában adva van. Az életmű tanulmányozásakor mindenesetre ezek markáns formában tűnnek elénk, s annak ellenére, hogy 60–80 esztendő múlta tekintenek vissza, mindmáig meglepő frissességükkel vonják magukra figyelmünket. Szinte azt mondhatnánk: a mi mai történelmi-társadalmi közegünkben hatnak igazán természetesen Nagy László alapvető oktatáselméleti felismerései.

Az oktatáselmélet Nagy László által meghatározott és megfogalmazott új irányai nem egyetlen művéhez, az 1921-ben megjelent *Didaktika gyermekfejlődéstan alapon* című könyvéhez kötöttek, hanem az életmű egészében megjelennek. Maga az 1921-es *Didaktika*... már mintegy szintézise azoknak a felismeréseknek, amelyek 1908-ban *Az érdeklődés lélektanában* – s még előbb az Eötvös-tanulmányban –, valamint az 1910-es években megjelent publikációkban részletesen kifejtve található.¹ Az oktatáselmélet Nagy László-féle koncepciója tehát fokozatosan épül fel; forrásvidéke voltaképpen az Eötvös-tanulmány környékén keresendő.² Az Eötvös-féle közoktatáspolitikai koncepció mellett mindvégig híven kitartó közoktatáspolitikai felfogását ugyanakkor a századforduló táján megismert és intenzíven művelt gyermektanulmányozás értékes kutatási eredményei emelték a magasba.

Nagy László oktatáselméletének „új irányai” általában és alapjában véve két fő sajátossággal jellemezhetők:

¹ Nagy László válogatott művei. (Szerk. és a bevezető tanulmányt írta *Nagy Sándor*.) Bp., 1972. 414.

² *Nagy László: Báró Eötvös József és a népoktatási törvény.* In: N. L. vál. ped. művei (a továbbiakban: VPM), 51–70.